

Elementi modernizma u romanu "Propali dvori" Janka Leskovara

Leskovar, Anamaria

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:586332>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost

ANAMARIA LESKOVAR

ELEMENTI MODERNIZMA U ROMANU PROPALI DVORI JANKA LESKOVARA

Završni rad

Pula, 2017. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost

ANAMARIA LESKOVAR

ELEMENTI MODERNIZMA U ROMANU PROPALI DVORI JANKA LESKOVARA

Završni rad

JMBAG: 0303052569, redoviti student

Studijski smjer: hrvatski jezik i književnost

Predmet: Moderna hrvatska književnost

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: književnost

Mentor: Doc.dr.sc. Daniel Mikulaco

Pula, rujan, 2017. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Anamaria Leskovar, kandidat za prvostupnika *Hrvatskog jezika i književnosti* ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Anamaria Leskovar dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Elementi modernizma u romanu Propali dvori Janka Leskovar* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	7
2. Modernizam.....	9
2.1. Hrvatska moderna.....	11
3. Janko Leskovar	14
3.1. Životopis.	14
3.2. Književno stvaralaštvo	14
4. O romanu.....	16
4.1. Modernistički roman.....	18
5. „Propali dvori“	20
5.1. Analiza modernističkih elemenata u djelu.....	24
6. Zaključak.....	28
7. Popis literature	29
8. Sažetak na engleskom.....	31

1. UVOD

Predmet je završnoga rada analiza modernističkog romana *Propali dvori* Janka Leskovara. Prije same analize romana je prikazan ukratko život i stvaralaštvo Janka Leskovara te povijesni kontekst i karakteristike razdoblja modernizma i hrvatske moderne. Janko je Leskovar vrlo malo pisao, ali svojim djelima najavljuje novo razdoblje u hrvatskoj književnosti. Opisom unutrašnjeg stanja likova i naglaskom na introspekciju, Leskovar postavlja model koji će slijediti novi naraštaji književnika. Poglavlje o moderni obrađeno je iz povijesno-političkog konteksta i navedena su njezina književno-umjetnička obilježja. Snažan utjecaj na književni rad mladih pisaca imali su događaji vezani uz političke demonstracije protiv cara Franje Josipa I. (1848-1916) i bana Khuena Héderváryja (1883-1903). Upravo te demonstracije odredile su sudbinu mnogih studenata koji su školovanje nastavili u inozemstvu. Ti studenti bili su izloženi zapadnoeuropskim umjetničkim strujama što je imalo utjecaja na njihovo književno stvaralaštvo.

Roman *Propali dvori* se obrađuje na razini teme, žanra, sižea te likova, a najviše se obraća pozornost na modernističke elemente koji se nalaze u samom djelu. Na svim razinama prisutno je stapanje realističkih i modernističkih motiva i elemenata. Pejzaž, kao jedan od autobiografskih elemenata, poslužio je u svrhu opisivanja unutrašnjih stanja likova, njihovih raspoloženja, kolebanja i osjećaja.. Na temelju se analize može zaključiti kako je Leskovar preteča moderne u hrvatskoj književnosti iako se u njegovim djelima mogu pronaći elementi realizma. Leskovar naglasak odmiče od realističkog opisivanja društvenih i socijalnih problema na modernističko opisivanje unutrašnjih stanja i proživljavanja likova, što je jedna od glavnih karakteristika moderne. U samome je radu korištene analitička i induktivna metoda istraživanja.

2. MODERNIZAM

Modernizam je nastao prema francuskoj riječi *moderne* što je u prijevodu nov, suvremen, koji odgovara najnovijem ukusu.¹ To se razdoblje uglavnom shvaća kao posljednja velika književna epoha, premda se vode još uvijek nezavršene rasprave o njezinom prikladnom nazivu, trajanju i samoj mogućnosti da se opiše i odredi onakva književnost kakva bi okarakterizirala posljednjih stotinjak godina. Stoga, profesor Solar piše kako se naziv „modernizam“ često upotrebljava i kao oznaka za jedno razdoblje unutar epohe od dvadesetih do tridesetih godina dvadesetog stoljeća.² Modernizam je naziv kojim povijest književnosti obuhvaća književni pravac koji se javlja u drugoj polovici 19. stoljeća i predstavlja dio šireg pokreta modernizma koji je zahvatio sve aspekte kulture u doba prijelaza iz 19. u 20. stoljeće.³ U modernizmu se javljaju nove literarne težnje. Uzroci su zasićenje dotadašnjom književnošću (realizam i naturalizam) i pojava novih ideoloških i filozofskih struja, odnosno razmišljanja. Pojavljuje se *filozofija života*, čiji je utemeljitelj Henri Bergson (1859-1941)⁴ koji tvrdi da je „nesvjesno“ u čovjeku uzrok svih pojava. Sredinom 19. stoljeća u europskim književnostima posebice u proznoj produkciji, realizam je vrlo čvrsto ušao u sve pore umjetničkog stvaranja. No, kako to uvijek biva u povijesti književnosti, odmah se pojavljuju i klice novoga, modernijeg. Iste godine, 1857., Gustave Flaubert (1821.-1880.) objavljuje svoj roman *Gospođa Bovary* i Charles Baudelaire (1821.-1867.) svoju pjesničku zbirku *Cvjetovi zla*. U književnopovijesnim prikazima Flaubert je obično svrstavan u vrhunce realizma, ali je Baudelaire svakako nagovijestio nov pristup poeziji.⁵ Treba imati na umu i činjenicu da je pjesničko stvaralaštvo u duhu realizma gotovo zanemarivo. Analogno tomu, u razdoblju modernizma dominantna je pjesnička produkcija. U to vrijeme slabi dominacija pozitivističke filozofije, a sve više jačaju idealizam i metafizika. Ono „nesvjesno“ u čovjeku postaje zanimljivo i filozofiji i umjetnosti. Pojavljuju se misticizam i spiritizam.

¹ SOLAR, M. Teorija književnosti, Zagreb, Školska knjiga, 2005., str. 164

² Ibid., str. 164

³ SOLAR, M. Povijest svjetske književnosti, Zagreb, Golden marketing, 2003., str. 266

⁴ Henri Bergson je filozof koji je ostavio traga u 20. stoljeću. Rođen je 1859. u Parizu, gdje je također i umro 1941. godine. Bio je izvrstan matematičar, a kasnije se počeo baviti humanističkim znanostima. Predao je dvije doktorske radnje: *Esej o neposrednim datostima svijesti*, i jedan na latinskom o *Aristotelovu poimanju mjesta*. Predavao je na koledžu de France, slušali su ga Etienne Gilson, Thomas Stearns Eliot, predavao je i u Americi, bio je član francuske akademije i to kao prvi židov koji je ušao u nju. Zagovarao je katoličanstvo no nije bio pripadnik. 1927. godine dobio je Nobelovu nagradu za književnost. Njegova filozofija je spiritualistička alternativa pozitivizmu 20. stoljeća.

⁵ Ibid. str. 268

U modernističkim je strujanjima dominantnu poziciju zauzela francuska književnost. Poezija toga vremena zapravo je reakcija na romantičarsku poeziju⁶ koja se kao književna moda ugasila sredinom 19. stoljeća. „Romantika je nebeski i sotonski blagoslov, kojemu dugujemo vječne ožiljke”.⁷ Ta Baudelaireova izreka točno odgovara činjenici da je romantika i na svom umoru stigmatizirala svoje sljedbenike. Oni se protiv nje bune jer su u njezinoj vlasti. Moderno je pjesništvo deromantizirana romantika⁸. Pjesništvo tada dobiva sve češće pridjev moderno. Začetnik te riječi zapravo je sam Baudelaire. "Služi se njome 1859., ispričava se zbog njezine novine, no ona mu je potrebna da se u pustinji velegrada vidi ne samo čovjekova propast, nego i da se nasluti dotad neotkrivena tajanstvena ljepota. To je onaj Baudelaireov vlastiti problem, naime, kako da poezija bude moguća u komercijaliziranoj i tehničaranoj civilizaciji.”⁹ *Larpurlartizam* je literarni pokret koji promiče Théophile Gautier(1811.-1872.). On je smatrao da umjetnost treba biti samoj sebi cilj. Naziv dolazi od fraze *l'art pour l'art*, što u doslovnom prijevodu znači umjetnost radi umjetnosti. Larpurlartizam poriče društvene osnove i društvene funkcije umjetnosti, a time joj zapravo izmiče osnovni sadržaj. Osnovno je obilježje larpurlartističke poezije savršena forma koja je sinonim za ljepotu, zatim impersonalnost i detaljiziranje pjesničkih slika. *Parnasovci* je naziv za skupinu pjesnika okupljenih oko zbornika pjesama *Suvremeni Parnas* koji izlazi 1866. Začetnik ovog pokreta je bio Leconte de Lisle(1818.-1894.), a uz njega kao izrazite parnasovce valja spomenuti Sullyja Prudhommea(1839.-1907.) i Josea Mariju de Herdiju(1842.-1905.). No, u zborniku *Suvremeni Parnas* svoje pjesme objavljuju i Théophile Gautier(1811.-1872.), Charles Baudelaire (1821.-1867.), Paul Verlaine(1844.-1896.). Osnovna su obilježja parnasovske poezije objektivnost i hladnoća izraza, bezosjećajnost, impersonalnost. Bitna je forma, izraz je gotovo virtuozan. Charlesa Baudelairea treba izdvojiti isto kao i prethodna dva literarna pravca jer je njegova poezija toliko originalna i individualna da se ne može svrstati u postojeće pjesničke grupe. U isto vrijeme ta originalnost i odmak od dotadašnjih poetskih tokova bili su zapravo otvaranje pjesničkih staza u poeziji - simbolizma, a onda i moderne poezije uopće. Na Budelaira je utjecao Edgar Allan Poe(1809.-1849.) od kojeg preuzima tajnovitost, grozu, tamne slutnje. Reafirmira estetiku ružnoga, slike velegrada u kojima spaja plinsko svjetlo i večernje

⁶ Romantičarsku su poeziju pisali Alphonse de Lamartine, Alfred de Vigny i Victor Hugo.

⁷ Ibid. str. 268.

⁸ Ibid. str.269.

⁹ Ibid. str. 269.

nebo, miris cvijeća i smrad katrana. I Baudelaire će njegovati kult forme¹⁰ - često poseže za sonetom koji je visokostiliziran i poetski oblik. Simbolisti su se odmah suprostavili poetici kakvu su gajili parnasovci, i to ponajprije objektivizmu i hladnoći. Tri su velika pjesnika simbolizma: Arthur Rimbaud(1854-1891), Paul Verlaine i Stéphane Mallarmé(1842-1898).¹¹

¹⁰ Idejno zasnovan na doktrini larpurlartizma, koju je prvi formulirao Thophile Gautier, pokret je uz impersonalnost inaugurirao kult forme, odnosno što veću metričku preciznost i dorađenost, potom deskriptivnost i sklonost slikovitim epitetima, a u tematici filozofski intoniranu poeziju, eruditske simbole te evokacije antičke prošlosti i nestalih civilizacija općenito .

¹¹Ibid. str. 270

2.1. Hrvatska moderna

Za razdoblje hrvatske moderne karakteristična je politička situacija u kojoj se Hrvatska nalazila. Austro-ugarskom nagodbom iz 1867. Hrvatska potpada pod mađarski dio monarhije. Hrvatskoj je priznata unutarnja uprava s hrvatskim kao službenim jezikom, ali je njezin ban podčinjen mađarskom predsjedniku vlade. Krajem 19. stoljeća ban postaje Khuen Hedervari (1883.-1903.) čiju je vladavinu obilježio događaj vezan uz dolazak austrijskog cara. Upravo taj događaj određuje sudbinu hrvatskih studenata koji su uvelike utjecali na razvoj književnosti.¹² Car Franjo Josip I. 1895. godine dolazi u Zagreb na otvorenje Hrvatskog narodnog kazališta. Ban Khuen Hedervari je dao zagrebački kolodvor posipati pijeskom iz Mađarske kako car ne bi stupio na hrvatsko tlo. Takav postupak izazvao je demonstracije¹³ kod studenata¹⁴ koji su na zagrebačkom glavnom trgu spalili mađarsku zastavu. U sudskom procesu studenti su osuđeni na višemjesečne zatvorske kazne, a nakon izdržavanja kazne studiranje nastavljaju u inozemstvu. Sudionici¹⁵ demonstracija protiv cara Franje Josipa I. i bana Khuena studiranje nastavljaju u Pragu, Beču i Münchenu i izlažu se zapadnoeuropskim strujanjima u umjetnosti i književnosti.

¹² BEKER, M. Poetika Leskovarove proze, *Umjetnost riječi*, XLIII (1999.), str. 263-264

¹³ U povodu dolaska Franje Josipa I. u Zagreb na otvaranje nove zgrade kazališta Đaka i studentska je omladina spalila demonstrativno u znak protesta protiv nasilne mađarizacije i bana Khuena osobno mađarsku zastavu na Jelačićevu trgu. Demonstrativno se paljenje dogodilo 16. listopada 1895. U tom protestu sudjelovalo je trideset studenata, a bili su predvođeni Vladimirom Vidrićem koji je nosio sveučilišnu zastavu na čelu kolone. Aktivni su sudionici u protumađarskim demonstracijama bili protjerani sa Zagrebačkog sveučilišta i iz svih drugih škola te su studij nastavili izvan zemlje, u Pragu i Beču.

¹⁴ Postojale su dvije skupine mladih pisaca, prva skupina se okupila u Pragu gdje su pokrenuli časopis „Hrvatska misao“ 1897., a glavni je urednik bio Franjo Havlače. Bili su okupljeni pod vodstvom Milana Šarića, Živana Bertića, Milana Heimerla i drugih. Među mladim piscima istaknuo se Milivoj Dežman Ivanov s manifestacijskim člankom „O hrvatskim književnim prilikama“ 1987., gdje govori o umjetnosti kao potpunom produktu autonomne ljudske emocionalne prirode. Taj manifestacijski članak bio je uvod u program Milana Šarića, koji predstavlja jedan od prvih sustavnih programa hrvatskih modernista. Kao jedan od predstavnika javlja se i Milan Marjanović, najmlađi među njima, no jedan od najboljih kritičara razdoblja moderne, posebno kao književno-kritički sintetičar. Druga skupina mladih pisaca formirala se u krugovima bečke i müncheske secesije, bili su mnogo radikalniji od praške grupe u nazorima o književnosti. Zahtjevali su potpuno slobodno stvaranje i shvaćanje književnosti kao izraza narodnog duha i značaja. Bečka grupa, koju su činili osječko-zagrebački studenti, Dušan Atanasijev Plavšić, Guido Jeny i Vladoje Schmit Jugović. Njih trojica bili su osnivači časopisa „Mladost“ 1897., u kojem su prvi puta izloženi njihovi stavovi pod utjecajem bečke secesije i njezinih najznačajnijih predstavnika: Hernanna Bahra, Huga von Hofmannsthala i Arthura Schnitzlera. Godinu dana kasnije pridružio im se Milivoj Đeman Ivanov. Časopis se bavio pitanjima oko modernog života te znanstvenim nastojanjem oko upoznavanja istine čovječje duše i njenih kulturnih odnošaja prema prirodi i prema društvu.

¹⁵ U demonstracijama je sudjelovalo trideset studenata ali najpoznatiji među njima su bili Stjepan Radić, Đuro Balaško, Milan Dowrald, Osman Hadžić, Vladimir Vidrić, Josip Šikutrić, Vladimir Frank, Ivan Frank i Aleksandar Horvat.

Nakon 1895. godine skupina hrvatskih studenata odlazi u Prag i uklapa se u rad Mlade Češke na čijem je čelu profesor Masaryk. Skupina pokreće časopis *Hrvatska misao*, a prvi broj pojavljuje se 10. siječnja 1897. godine.¹⁶ Masaryk je bio pristaša političkog radikalizma i svakodnevna sitnog rada. U radu je praške skupine bio stavljen naglasak na premise društveno-političke naravi. Za literaturu i književni rad su naglašavali kako mora biti iz narodnog života, pritom misleći na tematiku književnih djela.¹⁷ Druga je skupina studenata¹⁸ otišla u Beč gdje su pokrenuli časopis *Mladost* koji izlazi 1. siječnja 1890. godine.¹⁹ Časopis bečke skupine nastoji biti isključivo umjetničko-književne naravi. Nastoje objavljivati suvremene europske težnje te osloboditi se dogmatizma i utilitarnosti. Naglasak se stavlja na kozmopolitizam, potpunu slobodu, odbacivanje etiketiranja književnosti kao moralne ili nemoralne te na narav psihološkog raspoloženja mladih.²⁰ Bečka skupina vodila je literarnu borbu s tradicionalističkim shvaćanjima smisla i funkcije književnosti.²¹ U Hrvatskoj se o *secesiji*²² počelo govoriti pod bečkim utjecajem. Za secesiju je karakteristična artificijelnost koja nastoji biti prisutna u svim očitovanjima kulture te ukinuti konvencionalne granice između umjetnosti i pragmatične djelatnosti.

Moderna u hrvatskoj književnosti predstavlja stilski raznoliko razdoblje koje obuhvaća impresionizam, secesiju, simbolizam, realizam, naturalizam i neoromantizam. U hrvatskoj književnosti početak moderne označuje pojava proze koja novim tematskim interesima i stilskim postupcima označava prekid realističke poetike: Janko Leskovar (*Misao na vječnost*, 1891.) i Antun Gustav Matoš (*Moć savjesti*, 1892.). Kraj moderne

¹⁶ MATANOVIĆ, J. *Modernizam Janka Leskovara* u: Propali dvori, *Misao na vječnost*. Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1997, str.125

¹⁷ MILANJA, C. Janko Leskovar, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1987. str. 9

¹⁸ Predvode ih Milivoj Dežman Ivanov i Branimir Livadić

¹⁹ MATANOVIĆ, J. Op.cit. str. 126

²⁰ MILANJA, C. Op.cit. str. 10

²¹ ŠICEL, M. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. V. Moderna, Zagreb, Naklada Ljevak, 2005. str. 10

²² U Hrvatskoj se secesija javila pod bečkim utjecajima potkraj XIX. st. Skupina umjetnika istupila je 1896. iz Društva umjetnosti i osnovala Umjetnički krug, a 1897. Društvo hrvatskih umjetnika pod vodstvom V. Bukovca (R. Frangeš-Mihanović, R. Valdec, R. Auer, M. Cl. Crnčić, B. Čikoš-Sesija, O. Iveković, F. Kovačević, M. Rački, nešto kasnije I. Tišov i S. Raškaj). Publicist I. Pilar u časopisu *Vienac* objavio je 1898. raspravu *Secesija*, studija o modernoj umjetnosti, u kojoj se zauzimao za novu umjetnost i njezina načela (apsolutnu slobodu stvaranja, pojednostavnjivanje oblika, obogaćivanje sadržaja, demokratizaciju) te nove medije (reprodukciju i plakat). Godine 1908. osnovano je društvo likovnih umjetnika *Medulić* u Splitu. Ideje moderne arhitekture koje je u Beču zastupao O. Wagner prenio je u Zagreb njegov učenik V. Kovačić, koji je 1906. zajedno sa S. Podhorskim i V. Bastlom osnovao Klub hrvatskih arhitekata u okviru kojega su modernu arhitekturu zastupali u Zagrebu H. Ehrlich, E. Schön, J. Vancaš, A. Baranyai, I. Fisher, L. Kalda, R. Lubynski i D. Sunko, u Splitu Š. Nakić, P. Senjanović, K. Tončić, u Osijeku V. Aksamović i A. Slaviček. U primijenjenoj umjetnosti i grafičkom oblikovanju secesiju je najpotpunije predstavljao T. Krizman.

obilježava antologija *Hrvatska mlada lirika* i Matoševa smrt 1914. godine. Moderna se može podijeliti u dvije faze. Za prvu fazu, koja traje do 1903.²³ karakteristično je upoznavanje s aktualnim europskim događajima, obračunavanje s tradicionalističkim poimanjem umjetnosti i postavljanje teoretskog okvira razdoblja. U drugoj fazi dolazi do razvijanja umjetničke produkcije: nicanje pokreta moderne među hrvatskim studentima u Pragu i Beču.²⁴ Za prvu fazu moderne karakteristično je obračunavanje nove generacije s tradicionalističkim shvaćanjima smisla umjetnosti, oslobađanje od svih škola ili pravaca te upoznavanje s aktualnim europskim događanjima na literarnoj sceni. Modernistička proza bavi se i istražuje ponašanje likova. U središtu modernističke proze likovi su „oslabljena vitaliteta, smanjene životne energije, slomljene volje, prenadraženih živaca.“²⁵ Milanja naglašava kako je obilježje moderne individualizam, to jest javlja se zahtjev za slobodnim izražavanjem i djelovanjem pojedinca.²⁶

²³ 1903.godina uzima se kao kraj prve faze zato što do te godine ni jedan od pisaca ni pjesnika hrvatske moderne još nemaju ni jednu samostalnu zbirku pjesama ili novela. Izuzetak je jedino Antun Gustav Matoš koji će do te granične godine objaviti dvije knjige pripovjedaka (*Iverje*, 1899. i *Novo iverje*, 1900.)

²⁴ HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41458>

²⁵ NEMEC,K. *Poetika Leskovarove proze*, Forum, mjesečnik razreda za književnost HAZU.61 (1999), 4-6, str. 707

²⁶ MILANJA,C. Opt.cit. str.11

JANKO LESKOVAR

3.1. Životopis

Janko Leskovar je rođen 12. prosinca 1861. godine u Valentinovu kraj Pregrade. U Zagrebu i Karlovcu je završio gimnaziju, a potom u Zagrebu preparadnju.²⁷ Od 1881. do 1883. je radio kao učitelj u Slavoniji, a potom odlazi u Prišlin gdje upoznaje Luku Marjanovića, sakupljača narodnih pjesama, i učenog baruna Hinka Kavanageha, kod kojega su se u Malom Taboru sakupljali mnogi odlučnici i raspravljali o Nietzscheu, važnosti sibirske željeznice, porezu na vino. Tu je Leskovar proveo ugodne trenutke u razgovoru, pa je tako u *Sjenama ljubavi* (1898.) barun Kavanagh i njegova supruga, Katarina Williams, služili kao prototipovi. Zatim je Leskovar službovao u Krapinskim Toplicama (1891.-1897.), koje će mjesto, naročito ambijentalnom topografijom, također ostaviti znatniji biljeg na njegov književni rad. Do 1906. je u Karlovcu, potom u Zagrebu, a od umirovljenja 1922. do smrti 1949. živi u rodnom Valentinovu.²⁸

3.2. Književno stvaralaštvo

Leskovar s Matošem otvara hrvatsku književnu modernu u godinama kada je još uvijek nazočna tematika nacionalne i društvene problematike, tada dominantne realističke paradigme, unatoč psihološkoj prozi kasnog realizma. Odgojen je na domaćoj i ruskoj književnoj tradiciji, čitajući Gjalskog i Turgenjeva te na Schopenhauerovoj²⁹ njemačkoj filozofiji. Prvu fazu Leskovarova stvaralaštva odlikuje iscrpljenost, sumornost, pesimizam, beznađe, misticizam, svedenborgovština, jalovo filozofiranje, spiritualizam i snovi kao odlučujući momenti, a u stilskoj fakturi dojmovno-impresionistički element s ulogom pejzaža u funkciji risanja junakove psihe. U središte pozornosti stavlja pojedinca, koji doduše ima

²⁷ Završio je za učitelja u osnovnoj školi.

²⁸ LEKSIKON HRVATSKIH PISACA, ur. Krešimir Nemeć, Školska knjiga, Zagreb, 2000. str. 424-425

²⁹ Arthur Schopenhauer (1788–1860), njemački filozof, autor je djela *Svijet kao volja i predodžba*, smatra se utemeljiteljem metafizičkog pesimizma. U umjetnosti je vidio jedini spas od bezrazložnog svijeta. Obrazovao se u rodnom Gdanjsku i Hamburgu, a poduzeo je i brojna studijska putovanja: od 1797. do 1799. boravio je u Francuskoj, u Le Havreu, a između 1803. i 1804. boravio je u Nizozemskoj, Švicarskoj, Austriji, te u Francuskoj i Engleskoj. Nakon smrti oca, 1805. godine preselio se u Weimar, gdje ga je majka, spisateljica, uvela u književne krugove u kojima su se kretali i Wieland i Goethe. No kako Schopenhauer nije cijenio otmjen život, ni majčino ponašanje, koje je smatrao nemoralnim, u weimarskom je periodu vodio samotnan život, posvećujući se proučavanju grčkih i rimskih klasika, ali i indijske filozofije.

svoje društveno podrijetlo, i djelomično svoju društvenu uvjetovanost. Leskovarovi romani elaboriraju temu „propalih dvora“ i temu onodobnih hrvatskih književnika dekadencija, u čemu autor nije osamljen. Leskovar prekida s prošlošću društvene analize, a usredotočuje se na duševne doživljaje likova. Njegovo vrijeme nije više vrijeme Kovačevićeva socijalnog bunta, a niti Kozarčeva prosvjetiteljskog pozitivizma. U središtu je pozornosti dekadentna ličnost, nemoćan pojedinac, rezignator, impresionist po karakteru. U završnoj fazi vraća se staroj tematici, ali s elementima koji idu od naglašene socijalne dimenzije i problema društvenoga pokreta u Hrvatskome zagorju, ali i dalje s jakom psihologizacijom likova. Može se dakle ustvrditi da je Leskovar svojevrsni nastavljatelj psihološke proze kasnog realizma, ali i da je i promijenio realistički kanon te je s Matošem otvorio vrata razdoblju hrvatske moderne.³⁰

³⁰ Ibid, str. 425

4. O ROMANU

Roman je prvotno označavao svaki spis pisan na romanskom jeziku, tj. kod pučkog jezika, za razliku od latinskog. U doba srednjovjekovne prevlasti službene latinštine, roman je naime bio uobličeni svjetovni jezik. To ga ujedno asocira s niskim ukusom sklonim zamišljanju kakva ljubavnoga zapleta u stranom svijetu, puna strašnih pustolovina, no ipak sretna raspleta, kako doista i jesu oblikovane opsežne prozne romance od kasnoga helenizma (1.–3. st.) na ovamo. No engleski i španjolski naziv *novel*, *novela*, nasuprot tomu, priziva aktualnost priče ističući pretenziju vrste na životnu vjerodostojnost, a tako doista i jesu oblikovane znatno sažetije novele od trinaestog stoljeća na ovamo. Zahtjev za izmišljanjem na jednoj i zahtjev za autentičnošću na drugoj strani teku kroz duga stoljeća usporednim linijama što znači da, unatoč povremenomu međusobnom reflektiranju, ne ulaze u izravan i osviješten odnos sve do osamnaestog stoljeća, s kojim se zapravo tek može datirati nastanak romana u današnjem smislu riječi. On je obilježen nepomirljivim rascjepom žanrovskog identiteta. Izmišljajnu liniju otvara kasnohelenistički ljubavni roman, koji je, hraneći se na građi dalekih istočnih izvora, mitova, legendi, ljubavnog i idiličnoga pjesništva te nove komedije, na grčkom jeziku cvjetao u 2. i 3. stoljeću³¹. Kao niski žanr s pretežno ženskom publikom ne ulazi u sustav klasične retorike, ali ga to ne sprječava da povratno utječe na istodobnu književnost Istoka (*Tisuću i jedna noć*, sanskrtski roman).³² Roman je u prvom smislu riječi tvorevina novog vijeka i da se u njemu javlja nov odnos prema životu i svijetu, takav odnos kakav se u povijesti ljudskog duha pojavljuje s renesansom.³³ Roman je slobodniji u izrazu i kompoziciji, sklon kritičkom odnosu prema tradiciji i okrenut prema pojedincu i njegovoj osobnoj sudbini. Osobitost se romana ne smije promatrati samo u odnosu prema epu nego u odnosu prema cjelokupnoj književnoj tradiciji u kojoj se roman pojavljuje kao nosilac novih umjetničkih sredstava oblikovanja i novih shvaćanja čovjeka i svijeta. Tako prvi roman izuzetne vrijednosti u europskoj književnosti, Cervantesov *Don Quijote* (1605.-1615.), već uvelike otkriva sve one odlike koje će roman, doduše u raznim pravcima razvijati i njegovati sve do naših dana. Široke mogućnosti koje u sebi nosi proza kao način izražavanja, sloboda u kompoziciji i mogućnost uvođenja neknjiževne građe, te kritički odnos prema tradiciji, doveli su do toga da se roman

³¹ pisci koji su djelovali u to vrijeme su bili Hariton, Ahilej Tacije, Ksenofont iz Efeza, Longo, Heliodor iz Emese

³² LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53278>

³³ SOLAR, M. 2005. Op.cit. str.217

nakon *Don Quijotea* razvija u raznim pravcima, osvajajući simpatije publike i opće priznanje u svijetu književnosti na različite načine, ali izvan svake sumnje izuzetno uspješno. Povijest romana zbog toga je teško zacrtati u neprekidnoj crti, ali se neki romani kao međaši u razvoju ne mogu mimoći. Određen raskid s tradicijom realističkog romana čine romani Franza Kafke(1883.-1924.), ciklus Marcela Prousta(1871.-1922.) i James Joyce(1882.-1941.).³⁴ Ta reprezentativna djela moderne proze ruše mnoge ustaljene konvencije oblikovanja velike prozne vrste i otvaranju nove načine umjetničkog proznog izražavanja, prikladne da se ostvare snažne umjetničke slike, suvremene u mnogo čemu dezorijentirane civilizacije. Roman na nove načine pokušava obuhvatiti i izraziti svu složenost suvremenog društvenog života i novu filozofijsku problematiku otvorenu prodorom moderne znanosti u sve sfere ljudske djelatnosti. Elementi Kafkina „iznenađenja koje nikog ne iznenađuje“, Joycove struje svijesti i Proustova „izbrušenog stila kojim se oživljava vlastita prošlost“ isprepleću se u modernim romanima s elementima tradicionalne naracije i s elementima znanstvenog odnosno filozofskog izražavanja, najčešće u nerazlučivom spletu organiziranom isključivo individualnom stvaralačkom moći pojedinih autora.³⁵ S obzirom na iznimnu popularnost i vrijednost romana u razvoju svih europskih književnosti, prirodno je da roman ima veliku ulogu i u hrvatskoj književnosti. Izgrađen umjetnički oblik postiže on već u devetnaestom stoljeću, a njeguju ga posebno August Šenoa(1838.-1881.) i Ante Kovačić(1854.-1889.). U dvadesetom stoljeću on zauzima izuzetno mjesto u opusu mnogih autora, kao Miroslava Krlež(1893.-1981.), Mirka Božića(1919.-1995.), Ranka Marinkovića(1913.-2001.), Ivana Aralica(1930.), Pavla Pavličića(1946.) i mnogih drugih. Ni jedna klasifikacija romana ne zadovoljava sasvim potrebu da se pojedine vrste ili tipovi romana opišu i objasne kao književne vrste sa strogo određenim bitnim osobinama. Najstarija i najpoznatija klasifikacija romana je tematska klasifikacija. Prema toj klasifikaciji kao vrste romana najčešće se spominju društveni, porodični, psihološki, povijesni, pustolovni, ljubavni, viteški, pikarski i kriminalistički roman. Takva je klasifikacija neodređena: ona se s jedne strane može proširivati unedogled, a s druge strane brojni romani istim pravom mogu pripadati u više skupina. Drugi je način klasifikacije romana vezan sa stavom autora i općim tonom

³⁴ SOLAR, M. 2005., Op.cit. str. 217-219

³⁵ Ibid. str. 219

romana. U tom smislu najčešće se govori o sentimentalnom, humorističkom, satiričkom, didaktičkom i tendencioznom romanu.³⁶

4.1. Modernistički roman

Od svih književnih vrsta roman se u novijoj hrvatskoj književnosti najsporije modernizirao.³⁷ Narativni model koji je još početkom sedamdesetih godina 19. stoljeća inaugurirao August Šenoa se pokazao nevjerojatno vitalnim i stabilnim i dugo je odolijevao radikalnim promjenama. Nesklad povijesti hrvatske književnosti i imanentne povijesti romana najjasnije se upravo vidi u razdoblju moderne. Sve do Kamovljeve *Isušene kaljuže* (1906.-1909.) roman je zadržao tradicionalnu fakturu³⁸. Noviteti su se osjećali na tematskom planu te u oslabljenju fabularne funkcije koju je fabula ima do tada. No eksperimenti na planu narativne tehnike te pokušaji inoviranja diskursa³⁹ znatno su rjeđi i suzdržaniji. Njih je moguće evidentirati na planu kratke proze. Kraj 19. stoljeća protekao je u znaku punog procvata romana: početak 20. stoljeća u znaku je njegove stagnacije. Modernisti preferiraju kraće umjetničke forme, u prozi npr. novelu, crticu ili feljton. Razdoblje moderne nije iznjedrilo niti jednog izrazitog romansijera. Glavninu romaneskne produkcije čine pojedinačna ostvarenja brojnih autora. Janko Polić Kamov(1886.-1910.), Ivan Kozarac (1885. - 1910.), Mijo Radošević (1884. – 1942.), Zlata Kolarić-Kišur(1894.-1990.) svi oni ulaze u povijest hrvatske književnosti s po jednim romanom. Nešto su produktivniji Viktor Car Emin(1870.-1963.) i Josip Kosor (1879.-1961).⁴⁰ S obzirom na to da je uspon romana neposredno vezan uz medij knjige, tiskarstva i uz razvijeno književno tržište, u tako otužnim hrvatskim prilikama nije se mogla očekivati osobito bogata i kvalitetna produkcija. Iz tih razloga Matoš 1905. govori kako hrvatska knjiga nema kritičara, čitalaca niti kupaca. Svemu tome valja pridodati i nedostatak profesionalnih

³⁶ Ibid. Str. 220- 222

³⁷ NEMEC,K. Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. Zagreb, Znanje, 1998. str. 7

³⁸ Ibid. str.7

³⁹ Diskurs je jezik u akciji kojim se služi govorni subjekt, izričaji koje govornik fizički ostvaruje na temelju svoje jezične kompetencije; jedinica jednaka frazi ili veća od nje, odnosno svaki izričaj veći od rečenice ili jednak njoj promatran sa stajališta povezanosti svojih elemenata, svoje organizacije i osmišljeno povezivanje raznih refleksija svijesti u cjelovit književni tekst koji se ostvaruje kroz dijalog između pisca i čitatelja.

⁴⁰ Ibid. str.8

književnika, bijedne autorske honorare, odnosno nemogućnost da se živi od literature i nesmetano radi. Iako roman u žanrovskom sustavu hrvatske moderne ne zauzima centralno mjesto, naši su modernisti itekako bili svjesni njegove važnosti za nacionalnu književnost. Tako Milan Šarić(1875.-1913.), jedan od lidera „praške grupe“, u poznatom programatskom tekstu *Hrvatska književnost*, izričito napominje da roman ima posebno mjesto u literaturi.⁴¹ Roman u razdoblju moderne jednostavno nije bio motor nacionalne književnosti i glavna poluga njezina razvitka. Ipak velike su se promjene u značenju hrvatskog romana dogodile upravo u ovom razdoblju. Promjene koje su se u hrvatskom romanu zbile u prvom desetljeću 20. stoljeća mogu se svesti na sljedeće značajne činjenice: 1) internalizacija i mikrokozmozizacija problematike, tj. zaokret tematskog interesa s političkih, nacionalnih i socijalnih problema prema svijetu pojedinca, intimnoj analizi i tajnama duše; 2) jačanje estetske funkcije teksta, tj. oslobađanje romana od raznih pragmatičnih zadaća koje su se svodile na programe nacionalne funkcionalnosti te političke i socijalne tendencioznosti; 3) isprobavanje novih mogućnosti literarnog govora, pripovjednih tehnika i strategija.⁴² Interes za psihologiju, prodor u dubinu i suzivanje vidokruga, svakako su najznačajnije teme romana hrvatske moderne. Drugi, veći dio proizvodnje čine zakašnjeli realistički romani te još uvijek popularni povijesni i pseudopovijesni romani. Najznačajnija djela Vjenceslava Novaka (*Posljednji Stipančići*, *Tito Dorčić*, *Dva svijeta*) nastala su upravo u razdoblju moderne, a vitalnost realističkog pripovjednog modela u ovom razdoblju potvrđuju i Josip Draženović, Viktor Car Emin, Vladimir Treščec Borotha, Milan Šenoa i dr. Inovatori na planu romana ostali su zapravo u manjini: Janko Polić Kamov, Mijo Radošević, Milutin Cihlar Nehajev, Ivan Kozarac, Fran Galović.⁴³

⁴¹ Ibid. str.10

⁴² Ibid.str. 11-13

⁴³Ibid. str. 20

5. PROPALI DVORI

Krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 19. stoljeća realističku rodoljubnu i socijalnu motivaciju postupaka glavnih junaka, zamjenjuje individualizacija likova, psihološko motiviranje njihovih postupaka te analiza duševnih stanja karaktera.⁴⁴ Janko Leskovar, uz Antuna Gustava Matoša(1873.-1914.), bio je predvodnik novih modernističkih strujanja u hrvatskoj književnosti. Autor je zaokupljen samo jednom bitnom temom: tragičnim sudbinama glavnih junaka koji stoje na pragu ostvarivanja idealne ljubavi koju na kraju ipak ne uspiju realizirati. Središnja tema Propalih dvora svodi se na neostvarenu ljubav Pavla Petrovića i Ljudmile Borković. Do ostvarenja ljubavi ne dolazi zbog emocionalne i misaone zakočenosti glavnog muškog lika.⁴⁵ Naslov romana Propali dvori upućuje na poetiku napisanu na podlozi realističke matrice. Naviještena je tema propadanje dobrovačkih plemića.⁴⁶

„Ne prekidajući se Ljudmila stade dalje da pripovijeda, kako je prije silna služinčad i potrošila najviše sama, što bi gospodarstvo ponijelo, jedva nešto da bi preostajalo. Sada služinčadi nemaju, a i ne trebaju. Stoke ne goje u velike. Otac umah na livadama prodaje travu, a polja uzeše seljaci u zakup.“

(Leskovar,Propali dvori, str.21)

Leskovara uz realističku tradiciju vežu društveni ambijenti i atmosfere u kojima su smješteni glavni likovi te prisutna socijalna motivacija pojedinih likova.⁴⁷ Pavao, Ljudmila i Marija zastupnici su različitih svjetova. Pavao i Marija slični su po društvenim okolnostima iz kojih dolaze, dok su Pavao i Ljudmila slični po osjećajima i razumijevanju svijeta. Roman dotiče središnja mjesta važna za razumijevanje društva iz kojeg dolaze likovi.⁴⁸ Odjeci realizma u romanu najvidljiviji su u liku starog Petrovića kao tipičnog predstavnika društvenog sloja u bogaćenju i koji od siromašnog seljaka postaje uglednik. Nasuprot sve bogatijeg Petrovića stoji Ljudmilin otac kao predstavnik plemićkog, vlastelinskog sloja u propadanju.⁴⁹

⁴⁴ ŠICEL,M. *Suvremenost proze Janka Leskovara*. Forum, HAZU, 38 (1999), knj. 71, 4-6, str. 698

⁴⁵ ŠICEL,M. 2005. Op.cit. str. 88

⁴⁶ MATANOVIĆ,J.Op.cit. str. 129

⁴⁷ ŠICEL,M. 2005.Op.cit. str.88

⁴⁸ MATANOVIĆ,J. Op.cit. str. 130

⁴⁹ MILANJA,C. Op.cit. str.46

„Sjetivši se toga plemstva, Borković se iznovice zamisli u tu ljubav. Petrovići bijahu prije dobrovački kmetovi. Premećući obiteljske spise našao je ispravu, gdje bijaše potanko navedeno, što su imali kao kmeti činiti vlastelinstvu dobrovačkom.“

(Leskovar, Propali dvori, str.99)

U romanu se pokušava tematizirati društvena problematika: propast plemstva te uzdizanje i bogaćenje kmetstva, to jest pojava nove građanske klase. Takva društvena uvjetovanost mora se uzeti u obzir prilikom analize odnosa Pavla i Ljudmile. Raskol između Ljudmile i Pavla, osim Pavlove neodlučnosti i nedostatka hrabrosti, leži u klasnoj razlici.⁵⁰

„Njega je naskoro ostavio prvi dojam, što ga obuzeo sa sreće ćerine. Pojavio se hladni razbor... Vidio je Petrovićev seljački dom, njegove roditelje... Kako bi njegova ćerka pristala u tu kuću! To su dva različita svijeta, među kojima mora da dođe do razočaranja...“

(Leskovar, Propali dvori, str.68)

Osim problematiziranja odnosa između plemićkog i kmetskog sloja, Leskovar daje prikaz društvene i političke situacije u Hrvatskom zagorju. „Agitacija socijalne demokracije, što se bila podigla u njegovu zavičaju, stišala se. Teorije, što su ih neiskusni mladi ljudi donijeli iz grada, nijesu se mogle da upotrijebe na selu. To su napokon uviđali i sami agitatori, pa se sprijateljili sa starim poretkom. Prvi vođa, što ga je Petrović upoznao kod svog strica, posvema je pače napustio teoriju o općem radu, pa okaniv se i poljodjelstva i svoga zanata, otvori dućančić i sjedaše u njem od jutra do mraka...“⁵¹ Djelo Propali dvori određuje se kao kraći roman⁵² te pripada drugoj fazi Leskovarova književnog stvaralaštva.⁵³ Kao karakteristike romana navodi kritički odnos prema tradiciji, okrenutost prema pojedincu i njegovoj sudbini, protuslovne i psihološki složene karaktere prikazane u razvoju i u sukobu sa svijetom.⁵⁴

Radnju Propalih dvora pokreće socijalni problem: razlika u naobrazbi i statusu obitelji Borković i Petrović te propadanje obitelji Borković i njihovog dvorca Dobrovca. Tema

⁵⁰ MILANJ,C. Op.cit. str. 37

⁵¹ Ibid. str. 110

⁵² Roman se sastoji od stotinjak stranica, točnije 117.

⁵³ ŠICEL,M. 1999. Op.cit. str. 699

⁵⁴ SOLAR,M. Op.cit. str.218

je romana analiza duševnih stanja likova potaknuta nesretnom ljubavnom pričom.⁵⁵ Upravo socijalni i psihološki motivi predstavljaju dva različita književna razdoblja. Socijalni motiv predstavlja realizam, a analiza duševnih stanja likova i introspekcija predstavljaju modernu. U Leskovarovim je romanima moguće uvidjeti naznaku raskida s tradicijom realizma iako su elementi realizma uvelike prisutni. Prema Solaru raskid s tradicijom realističkog romana vidljiv je u djelima koja ruše ustaljene konvencije oblikovanja velike prozne vrste i otvaraju nove načine umjetničkog proznog izražavanja. Moderni romani nastoje obuhvatiti i izraziti složenost suvremenog društvenog života, sukobe pojedinca i društva te psihičke krize karaktera.⁵⁶ U *Propalim dvorima* očituju se sva tri elementa modernističkog romana kroz lik Petrovića. Složenost suvremenog društva prikazuje se kroz razliku u statusu Pavlove i Ljudmiline obitelji, a sukob pojedinca i društva očituje se u odustajanju Pavla od političkog djelovanja zbog neslaganja s političkim idejama koje su zastupali zagorski i hrvatski političari. Psihička je kriza karaktera u središtu fabule jer Pavao neprestano preispituje događaje iz prošlosti zbog kojih nema hrabrosti i odlučnosti ostvariti ljubav s Ljudmilom.

Roman se, od svih književnih vrsta, najsporije modernizirao u novijoj hrvatskoj književnosti pa čak i u razdoblju modernističkog stilske pluralizma. Promjene koje su se u hrvatskom romanu dogodile u moderni mogu se prikazati u nekoliko razina. Najvažnija promjena dogodila se na tematskoj razini: zaokret tematskog interesa s političkih, nacionalnih i socijalnih problema prema svijetu pojedinca, intimnoj analizi i tajnama duše.⁵⁷ „Interes za psihologiju, prodor u dubinu i suzivanje vidokruga svakako su najznačajnije tematske stečevine romana hrvatske moderne.“⁵⁸ Fabula romana *Propali dvori* u funkciji je likova koji neprestano razmišljaju, vraćaju se u prošlost i okrenuti su svom unutrašnjem svijetu. Likovi romana nemaju dovoljno snage izgovoriti prave riječi u odlučnom trenutku i djelovati jer su neodlučni i pasivni.⁵⁹ Pavao Petrović stalno se vraća prošlosti. Boji se očitovati svoju ljubav Ljudmili zbog krivo protumačenog događaja iz prošlosti. U Leskovarovom romanu napušten je linearni koncept fabule, priča se ne slaže po logici izvanknjiževnog vremena već se neprestano vraća prošlosti kako bi objasnila novonastale situacije.

⁵⁵ ŠICEL, M. 1999. Op.cit. str. 699

⁵⁶ SOLAR, M. Op.cit. str. 219

⁵⁷ NEMEC, K. Op.cit. str. 12

⁵⁸ Ibid. str. 12

⁵⁹ MATANOVIĆ, J. Op.cit. str. 130

Na razini naracije fabula je ujednačena, ali je na razini sižejnih jedinica fragmentizirana, to jest razlomljena u male sekvencije „što znači da je nemirna, da vazda nešto traži/istražuje, vazda propitkuje, kuša nešto osmisliti, pronaći, ustaliti...“⁶⁰ Fabulu romana ne čine akcije, sukobi i zanimljivi događaji, nego refleksije, moralne dileme i razmišljanja likova.⁶¹

„On Ljudmile ne može da zaboravi. Vrlo često misli na nju. Sva mila, sva krasna uskrsava djevica pred njim i on se poput istočnjaka podaje sreći što je nalazi u spominjanju prošlosti. (...) U časovima uzbuđenja spremao se mladi čovjek da je ode tražiti, čuo da su negdje u Štajerskoj. No do toga ne dođe. Naskoro bi njime opet ovladalo svagdašnje raspoloženje.“ (Leskovar, Propali dvori, str.111)

U središtu su fabule moralne dileme Petrovića koji razmišlja o Ljudmili i njihovoj ljubavi, ali nije dovoljno odlučan i hrabar kako bi ju potražio. Neprestano se vraća prošlosti i razmišlja o posljedicama prijašnjih događaja, a ništa ne čini kako bi ispravio svoje djelovanje.

„Dolazila Pavlu Petroviću na um i Marija Bratička i stara mamica. Spominjao ih se s poštovanjem i žalio što ih je morao da onako povrijedi. Živjele su negdje oko Karlovca i, kako se činilo, oprostile mu.“ (Leskovar, Propali dvori, str.111)

U središtu je romana lik Pavla Petrovića i njegova pasivnost i neodlučnost pa se može reći da su Propali dvori roman lika. Wolfgang Kayser⁶² predložio je tipologiju romana prema kojoj roman lika definira kao roman „u kojem jedan ili nekoliko uzajamnih povezanih likova dominira strukturom romana, ostvarujući jedinstvo svih ostalih elemenata u romanu.“⁶³

⁶⁰ MILANJA, C. Op.cit. str.45

⁶¹ NEMEC, K., 1999. Op.cit. str. 708

⁶² Wolfgang Kayser bio je njemački književni teoretičar i povjesničar (1906 -1960). Predavao na sveučilištima u Lisabonu i Göttingenu. U svojem glavnom i programatskom djelu Jezična umjetnina (*Das sprachliche Kunstwerk*, 1948) zastupao je tezu o autonomiji književnosti kao pojave, čime se suprotstavio antropološkoj i esencijalističkoj koncepciji E. Staigera. Smatrao je da sve sastavnice književnog djela (forma, sadržaj, motivi, perspektiva, simboli, atmosfera i dr.) treba promatrati povezano, u međudjelovanju. Značajna su njegova djela s područja metrike (Mala njemačka škola stiha – *Kleine deutsche Versschule*, 1946) i o fenomenu grotesknoga (Oblikovanje grotesknoga u slikarstvu i književnosti – *Das Groteske: seine Gestaltung in Malerei und Dichtung*, 1957).

⁶³ SOLAR, M. Op.cit. str.222

5.1. Analiza modernističkih elemenata u djelu

Roman *Propali dvori* je napisan na kraju realističkog i početku modernističkog razdoblja. Stoga roman sadrži elemente realizma, ali pretežito se bazira na modernističkoj shemi i shodno tome je ispričana radnja romana. Leskovar je bio modernist, pa je stoga normalno da roman ne teži prikazu društvenog bića, nego individualiteta u njegovu odnosu prema „ostatku svijeta“.⁶⁴ Ponajprije, u romanu *Propali dvori* znakovita su prva poglavlja, koja nam daju svojevrsan ključ pripovjedačeve namjere. Nailazimo na, kako je to sam Milanja nazvao, dupliranje diskursa, koji se sastoji u tome što se u jednoj situaciji najprije govori kroz pripovjedačevu točku viđenja⁶⁵, da bi potom istu tu kompozicijsku sekvenciju prikazao iz Ljudmiline točke viđenja ili bilo kojeg drugog lika.⁶⁶ Naprimjer:

„On bijaše iznenađen. Nije ni slutio, što u duši djevojčinoj biva, držaše da je uvrijeđena i njega pidiže jeza na tu plemkinju. –Vidim, vas to vrijeđa, gospođice, nu molim vas oprostite –javi se mladić jetko. – Ne vrijeđa, gospodine Petroviću –odvratila Ljudmila čisto promijenjenim glasom, a zatim doda tiše: -nu bolje je tako. Pavao Petrović nije znao kako da dovede u sklad to njeno držanje, nu i ne razumijevajući je, taj ga blagi glas djevojčin umiri, pa okrene da pripovijeda o životu u Slavoniji.“
(Leskovar, *Propali dvori*, str.17)

Leskovar u romanu, također, ističe kontrast dvaju svjetova, koji logikom povijesne scene ne mogu zajedno egzistirati i autor to postiže oštromnošću.

„Neobična bijaše to večer. Kao u oči kakova velika događanja, gdje prestaju sve staleške razlike, ono malo stanovnika što ih još bijaše u Dobrovcu, čudno se zbližili...stari je dvorski sa svojim gospodinom za istim stolom. I Borković sam starcu utakao vino i kucnuo se s njime... Zadnji Borković nije ovaj put mislio na ugled svoje porodice, nije mu ni na um padalo, da bi to bilo nedostojno njega, potomka stare plemićke kuće.“ (Leskovar, *Propali dvori*, str.68)

⁶⁴ MILANJA, C. Op.cit. str. 40

⁶⁵ Fokalizacija je termin koji definira odnos autora prema naraciji u tekstu. Sam je termin skovao Gérard Genette . Fokalizacija je pokušaj da se izbegne dvosmislenost pojma "točka gledišta" i time iz narativne perspektive od strane nepoželjne konotacije. Postoje tri vrste fokalizacije: prva, nulta fokalizacija, ili nefokusirana priča, odnosi se na sveznajućeg pripovjedača, koji u odnosu na događaje i likove priče može zauzeti unutarnju ili vanjsku točku gledišta. U drugoj vrsti, unutarnjoj lokalizaciji, pripovjedač zna ono što zna i lik. Treći tip je najudaljenija fokalizacija, u kojoj pripovjedač opisuje likove kao da ih promatra izvana, i ne mješa se u njihov unutarnji život.

⁶⁶ Ibid. str. 41

Kroz cijelo djelo Ljudmila je podosta zaokupljena sama sobom, što je sinonim individualizma kao karakteristike moderniteta, ali i njezinog aristokratskog podrijetla u odnosu naspram prirode, ne nalazi odjeka kod djevojke. To je vrlo važan element kod Leskovara jer gotovo uvijek priroda je u funkciji senzitivnih stanja likova⁶⁷

„Ljudmila htjela je da ide pješke; zašto upravo pješice, ne bi znala ni sama da kaže. Brzo se našla pred dvorom. Svježi, jutarnji proljetni zrak u lice joj stao da zaplavljuje. Iza dugotrajna snijega zemlja pokaza napokon golo lice svoje, neodjeveno još u proljetno ruho. Tu i tamo u zaklonku bijeli se još po koja rpa snijega i dolje daleko iza perspektive smeđih brežuljaka kroz sivkastu maglicu, vidi se snijega i na zagrebačkoj gori. A ovdje u dolinici već je sve u proljetnoj živahnosti. Razbudila se u jutarnjem čavrljanju, pjevanju, prebiranju pernatih pjevača. Uz živice javljaju se vrapci, sa brežuljaka dopiru glasovi kosova, sitne sjenice na sve strane razvođe svoje pišteće „cicibe“, a iz šuma upadaju u tu pjesmu žune sa svojim podrugljivim „fifi“. –I vrane grakću, i svrake kriješte, a miješaju se u to i kola svojim štropotom. I makar da nema sunca, ma da je mračno i čini se, da će prokapnuti kišica –ipak je nešto veselo u tom stokratnom pjevu ptica pri goloj zemlji, pod oblačnim nebom, pa i u samom drndanju bučnih kola, što zamijeniše tihe saonice –ima nešto novo. No sve to ne zanimaše Borkovićeve ćerke.“ (Leskovar, Propali dvori, str.8)

Pripovjedač⁶⁸ se u romanu služi i elementima karikiranja i ironizacije. To se može uvidjeti u nekoliko scena u djelu, posebno u sceni kada se Ljudmili udvaraju udvarači, gdje također Leskovar koristi da bi naznačio činjenicu odnarođivanja, koja

⁶⁷ MILANJA, C. Op.cit. str. 41

⁶⁸ Pripovjedač je uvijek tekstualna tvorevina pa ga treba razlikovati od autora čak i onda kada nastupa kao tvorac pripovjednoga teksta. Prednaratološka teorija proze razlikuje pouzdanog i nepouzdanoga pripovjedača. Pouzdani, autorski ili objektivni pripovjedač stoji izvan ispričovijedanoga svijeta i o njem govori s određene distance te sa širokim poznavanjem likova i događaja koje iznosi. Najčešće je riječ o tzv. pripovjedaču iz trećega lica. Nepouzdan je pripovjedač lik u pripovjednom tekstu zbog čega je njegovo poznavanje pripovijedane situacije pristrano, obojeno njegovim subjektivnim stajalištem o drugim likovima i o događajima (pripovjedač iz prvoga lica). Osim osnovnoga razlikovanja između autora i pripovjedača suvremena naratologija razlikuje i pripovjedača i implicitnog autora te autora funkcije. Za razliku od implicitnog autora, tj. okvirne ili izvankestne instancije, te od autora funkcije, tj. intertekstne instancije pripovjednoga teksta koja ga spaja s drugim tekstovima autorskog opusa, pripovjedač pripada unutrašnjosti određenoga teksta. Pripovjedačeva se djelatnost očituje prije svega kroz njegov odnos prema likovima, odn. kroz stajalište pripovjedača određeno podjednako i njegovim stajalištem prema njima i mjestom među njima. Odnos s naslovljenikom pripovijedanja ili kontakt podrazumijeva sklop pretpostavki koje pripovjedač ima o njegovoj jezičnoj, književnoj i kulturnoj kompetenciji. Status pripovjedača odnos je pripovjedača prema samomu sebi, ponajprije određen pripovjedačevim društvenim identitetom ili mjestom koje mu u tekstu dodjeljuje autor.

je doduše naznačena nedeskriptivno, te destruiira i dekanonizira Ljudmilinu romantičnost u njezinu karakteru.⁶⁹

„-Do viđenja s Bogom! –doda zatim naglo ne obazirajući se više na Pavla Petrovića brzo skrene na sepertini prema dvorcu, i nestade je za grupom mladih omorika.... –Ta to je ljubav. Djevojka je zaljubljena, - malo da ne kliknu mladić. Nu tu se prekrasno započinje (nasmijehnu se preko volje). Upravo glupo kao u kakvu romanu.“

(Leskovar, Propali dvori, str.23)

Romanom dominira sukob čiji je glavni junak Pavao Petrović, sukob između Pavla i Ljudmile, u koji upada i odnos Pavao-Marija, te i kompozicijska linija koja na sebi nosi taj sukob i u najvećem dijelu je zaokupljena njime. Druge manje kompozicijske linije⁷⁰ služe samo da bi bolje opisale glavnog junaka Pavla, iako imale svoj samostalan smisao. Zatim, Ljudmila i Marija, koje su pred čitaocima živi i uspješni likovi, odaje se dojam da su i one prisutne kako bi se što bolje prikazale Pavlove karakteristike. Takav zaokret u prikazivanju jednog lika, odlika je Leskovarova moderniteta, odnosno psihološke proze.⁷¹

„Pavao Petrović uistinu ne bijaše ovaj čas za to, da vodi razgovor. Njegovim grudima valjala se prejaka čuvstva, a glavom mu se motale prerazlične misli... Pada mu na um i zaručnica i čovjek bez „karaktera“, a pored tih misli javlja se nešto velika i gorostasna u njegovu srcu.“⁷²

(Leskovar, Propali dvori, str.64)

Vremenski simultanitet⁷³, je oznaka moderniteta do koje je Leskovaru izrazito stalo, naime u jednoj vremenskoj jezgri događaju se različite radnje. Tako se u jednome danu događa paralelno nekoliko radnji, koje jeda drugu isključuju, što predstavlja da u jednoj vremenskoj jezgri nagruhava toliko radnje, previše dinamičnosti završava eksplozijom. Takva se radnja proteže kroz desetak poglavlja. Naprimjer od poglavlja dvadeset sedam do trideset osam, gdje se paralelno odvija radnja u Krapinskim Toplicama gdje boravi Marija i njena majka i radnja u Dobrovcu između Ljudmile i Pavla. Leskovar se koristi i novim pripovjednim tehnikama i strategijama. Razbija birani jezik i ruši principe reda jasnoće i mjere, koje je razvio Šenoa.

⁶⁹ MILANJA, C. Op.cit. str. 42

⁷⁰ Manje kompozicijske linije čine Pavlov odnos s ocem i Pavlov odnos s Borkovićem.

⁷¹ MILANJA, C. Op.cit. str. 44

⁷² LESKOAVR, J. Op.cit. str. 64

⁷³ MILANJA, C. Op.cit. str.45-46

Romaneski se prostor ispunjava esejističkim, diskurzivnim, lirskim i dokumentarnim pasažima.⁷⁴

„Park zasnovan na dva tri jutra, širio se odmah do dvora na zapadnoj strani brežuljaka, spuštajući se polagano u prodolicu k ribnjaku. Bio to perivoj zapušten. Po stazama probijala trava, u grupama uresnog grmlja javio se drač, živica neklaštrena, u krošnjama suvarci. Nu ipak to ne biješe slika neugodna, to sve je imalo neki osobito dražesni vid, te uživa sada u svojoj slobodi, što je dosele bila dvorana tek mrkim omorikama, što se oholo u vis dižu, akcijama, lipama i nekolikim topolama. Nekako na sredini parka biješe oveća čistina, ledina s grupama cvijeća, ruža, jorgovana i jasmina. Tu biješe i oveći prostor, nasut šljunkom sa ruskom kruglanom na sredini (sad je od nje bio samo križ u zemlji), a naokolo bilo nekoliko klupa... Nedaleko otud biješe mjestance, sa tri strane okruženo grmićima jorgovana i jasmina s improviziranim klupama i stolićem... Ljudmili biješe to najmilije mjestance.“

(Leskovar, Propali dvori, str.61)

Ljudmila je romantizirani lika, pa je i romantizirano opisana s druge strane nailazimo na Pavla, koji je predstavnik modernih ljudi 19. stoljeća, prepunih autoanalitike, dojmova, introvertiranosti, individualizma i samo sebe-traženja. Ostavljajući Pavla i odbacujući Ljudmilu, pripovjedač se opredjeljuje za impresionizam, gdje prevladava deskripcija, njegovo etiketiranje, praćenje i traženje likova Ljudmile i Pavla, pa sukladno tome i dvaju koncepata, romantizma i impresionizma.⁷⁵

⁷⁴ NEMEC, K. Op.cit. str. 12

⁷⁵ MILANJA, C. Op.cit. str. 48-49

6.ZAKLJUČAK

Književno djelovanje Janka Leskovara najavljuje razdoblje moderne u hrvatskoj književnosti. Već svojom prvom novelom *Misao na vječnost* postavlja temelj koji će mnogi pisci slijediti. Leskovar tematiku prebacuje s društvenih i socijalnih motiva na promatranje unutrašnjih svjetova likova. Naglasak u djelima stavlja na introspekciju i autoanalitičnost. Stvara likove opterećene prošlošću, hipersenzibilne, neodlučne i pasivne. Iako je Leskovar preteča moderne u njegovim se djelima pronalaze elementi realizma. U romanu *Propali dvori* obrađuje temu propadanja vlastelina i bogaćenja siromašnih kmetova što je odrednica realizma. Središnja je tema djela ljubav između Pavla Petrovića i Ljudmile Borković. Njihova ljubav nije ostvarena zbog klasne razlike između njih, ali i zbog neodlučnosti, manjka hrabrosti i hipersenzibilnosti Pavla Petrovića. Lik Pavla Petrovića oblikovan je na modernistički način: Pavao je čovjek opterećen prošlošću zbog koje ne može ostvariti kvalitetan život u sadašnjosti i budućnosti. Nije sposoban djelovati u trenucima kada se to očekuje jer previše analizira vlastite osjećaje i postupke. Za razliku od modernistički prikazanog Pavla, ženski likovi u djelu opisani su u skladu s dotadašnjom tradicijom. Ljudmila Borković opisana je kao slaba, krhka i čista djevojka, to jest kao *femme fragile*. Na razini žanra i fabule vidljivi su elementi realizma i modernizma. Fabulu romana pokreće socijalni motiv klasne razlike između glavnih likova, ali je ona ipak u funkciji likova koji se neprestano vraćaju prošlosti i analiziranju. Osim snažnog utjecaja realizma i modernizma, u romanu su vidljivi autobiografski elementi. Politički nazori, platonistički odnos s Milkom Trninom⁷⁶ te krajolik u kojem je Leskovar rođen utjecali su na njegov rad. U samom romanu mogu se pronaći politička uvjerenja Leskovara i političko stanje u Hrvatskom zagorju. Platonistički odnos ocrta se u odnosu Pavla i Ljudmile, a zagorski krajolik u službi je opisivanja raspoloženja i osjećaja likova. Leskovar je zasigurno autor koji je postavio temelje hrvatske moderne, ali mu kritičari zamjeraju da se premalo bavio temama iz socijalnog i društvenog života. Tako Milanja⁷⁷ zaključuje kako su kritičari krivo procjenjivali njegova djela jer su ih promatrali sa stajališta realizma, a ne sa stajališta moderne koju je Leskovar svojim djelovanjem najavio i utemeljio u hrvatskoj književnosti.

⁷⁶ Milka Trnina (1863. - 1941.), bila je hrvatska operna umjetnica, članica državne opere u Münchenu, prva Tosca londonskoga Covent Gardena i Metropolitan Opera Housea.

⁷⁷ MILANJA, C. Op.cit. str.77

7. LITERATURA

Knjige:

1. Leksikon hrvatskih pisaca, ur. Krešimir Nemeć, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
2. Leskovar, Janko, Propali dvori, Misao na vječnost, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1997.
3. Malenković, Vladimir, Stilovi i tendencije u hrvatskoj umjetnosti 20. stoljeća, Zagreb, Art studio Azinović, 1999.
4. Milanja, Cvjetko, Janko Leskovar. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1987.
5. Nemeć, Krešimir, Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. Zagreb, Znanje, 1998.
6. Solar, Milivoj, Povijest svjetske književnosti, Zagreb, Golden marketing, 2003.
7. Solar, Milivoj, Teorija književnosti, Zagreb, Školska knjiga, 2005.
8. Šicel, Miroslav, Povijest hrvatske književnosti, knj. V. Moderna, Zagreb, Naklada Ljevak, 2005.

Članci:

1. Beker, Miroslav, Poetika Leskovarove proze, Umjetnost riječi, XLIII (1999.), 3-4:
2. Nemeć, Krešimir. Poetika Leskovarove proze, Forum, mjesečnik razreda za književnost HAZU, 61 (1999), 4-6;
3. Šicel, Miroslav, Suvremenost proze Janka Leskovara. Forum, HAZU, 38 (1999), knj. 71, 4-6;
4. Matanović, Juliana, Modernizam Janka Leskovara u: Propali dvori, Misao na vječnost. Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1997.

Internetski izvori:

1.Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41458>
(pristupljeno 27.7.2017.)

2.LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA,
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53278>

SAŽETAK

Janko Leskovar je svojim kratkim književnim stvaralaštvom ostavio dubok trag u hrvatskoj književnosti. Svojim je prvim djelom *Misao na vječnost* (1891.) najavio razdoblje moderne. Leskovar je stvarao hipersenzibilne i neodlučne karaktere koji zbog neprestanog razmišljanja o prošlosti nisu mogli ostvariti sretnu sadašnjost. Naglasak se pomicao s društvenih i socijalnih problema na introspekciju i samoanalizu likova, a njegova su djela postajala psihološke studije likova. Upravo su to bile odrednice moderne koje se pronalaze u Leskovarovim djelima. Osim odrednica moderne, u djelu su vidljivi ostaci realizma. U romanu *Propali dvori* opisuje se propast vlastelinske obitelji i raspad njihova dvorca, što je odrednica realizma. Naglasak je ipak stavljen na analizu unutrašnjeg stanja Pavla Petrovića koji zbog neodlučnosti i opterećenosti s prošlošću ne može ostvariti ljubav s mladom Ljudmilom Borković. U romanu se mogu pronaći elementi iz Leskovarova života kao što su platonska ljubav, politička stajališta i zagorski krajolik koji prati osjećaje i raspoloženja likova. Romane koje je napisao Leskovar, *Propali dvori* i *Sjene ljubavi*, su napisani u duhu vremena i dahu pisca kao što je bio Leskovar, omeđenog književnog zamaha i intenziteta. Kritika o Leskovaru govori kao o začetniku hrvatske moderne, ali mu ujedno i zamjera što se premalo zanimao za socijalne i društvene teme. On je svoje likove pronalazio kod kuće te je prikazivao njihovo razvijanje na domaćem tlu, što pokazuje da nije imao nikakav utjecaj stranih pisaca. To su likovi koji su asocijalni, krhki i bojažljivi pred životom.

Ključne riječi: Janko Leskovar, *Propali dvori*, moderna, roman

SUMMARY

Janko Leskovar with his short literary work leaves a deep mark in Croatian literature. With his first work, *Misao na vječnost* (1891), he announces the era of modernism. Leskovar creates hypersensible and indecisive characters that, due to the constant thinking of the past, can not make a happy present. The emphasis moves from social problems to introspection and self-analysis of characters, and his works become psychological studies of characters. These are determinants of modernism found in Leskovar's works. In addition to the definitions of modernism, there are visible remains of realism. In the roman *Propali dvori* he depicts the ruin of the noble family and the fall of their castle, which is the determinant of realism. The emphasis, however, is on the analysis of the internal situation of Pavel Petrovic who, due to the indecision and burden of the past, can not achieve love with young Ljudmila Borkovic. In the novel, elements from Leskovar's life can be found, such as platonic love, political views, and the Zagorje landscape that accompanies the feelings and moods of the characters. The romans written by Leskovar, *Propali dvori* and the *Sjene ljubavi*, are written in the spirit of time and breath of the writer like Leskovar, bounded by literary momentum and intensity. Critics about Leskovar say that he is the initiator of Croatian modernism, but at the same time blame him for the lack of interest in social issues. He found his characters at home and showed their development on the domestic soil, indicating that he hasn't been influenced by foreign writers. These are the characters that are asocial, fragile and fearful of life.

Keywords: Janko Leskovar, *Propali dvori*, modernism, novel

